

WOJCIECH TOMASZ MODZELEWSKI

ORCID ID: 0000-0003-1049-2873

Kierunki pozaeuropejskie paradyplomacji polskich województw

Non-European Directions of Paradiplomacy of Polish Voivodeships

ABSTRAKT

Podstawowym celem artykułu jest prezentacja kierunków aktywności zagranicznej (paradyplomacji) polskich samorządów wojewódzkich z partnerami spoza Europy. W pierwszej, teoretycznej części pokazano istotę paradyplomacji, rozumianej jako zdolność jednostek samorządu terytorialnego do politycznych interakcji przestrzennych przekraczających granice państwa. W części empirycznej omówiono kierunki paradyplomacji polskich samorządów, polsko-chińskie partnerstwa regionalne oraz pozostałe partnerstwa spoza Europy. Starano się zweryfikować hipotezę, że samorzady wojewódzkie obok współpracy europejskiej i sąsiedzkiej prowadzą także kooperację z partnerami geograficznie odległymi, spoza kontynentu europejskiego. W artykule zastosowano metody właściwe naukom społecznym, w tym studia przypadków oraz analizę ilościowo-jakościową.

Słowa kluczowe: paradyplomacja, umowy partnerskie, województwa, regiony pozaeuropejskie

WSTĘP

Podstawowym celem artykułu jest prezentacja kierunków aktywności zagranicznej (paradyplomacji) polskich samorządów wojewódzkich z partnerami spoza Europy, a w jego dodatkowym celem jest wyjaśnienie istoty paradyplomacji. Starano się dowieść, że samorzady te obok współpracy europejskiej i sąsiedzkiej prowadzą także kooperację z partnerami geograficznie odległymi, spoza kontynentu europejskiego.

W artykule zastosowano metody właściwe naukom społecznym, w tym studia przypadków oraz analizę ilościowo-jakościową, która służyła pokazaniu stanu współpracy, tj. ustaleniu jej skali, kierunków oraz przejawów. Spośród technik badawczych zastosowano przede wszystkim eksplorację piśmiennictwa oraz analizę dokumentów i stron internetowych wszystkich polskich samorządów regionalnych, pogłębioną korespondencją e-mailową z pracownikami wybranych urzędów marszałkowskich. Problematykę ujęto w perspektywie dyscypliny nauki o polityce i administracji.

ISTOTA PARADYPLOMACJI

Aktywność zagraniczna jednostek samorządu terytorialnego każdego szczebla w Polsce jest przedmiotem badań, głównie ze strony nauki o polityce i administracji, ekonomii, geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Mimo debat teoretycznych nie wypracowano jednak dla tego obszaru badawczego jednoznacznych rozstrzygnięć terminologicznych, a pojęcia, które funkcjonują w obiegu naukowym, są stosowane niejednolicie. Obok takich określeń, jak współpraca zagraniczna, międzynarodowa, terytorialna, transgraniczna, regionalna, międzyregionalna, subsydiarna, subnarodowa, dyplomacja samorządowa oraz wielu innych [Modzelewski 2019: 15–29], coraz większą popularność zyskuje termin paradyplomacja – wprowadzony w naukach politycznych na przełomie lat 80. i 90. XX wieku.

Pierwotnie odnoszono go do różnorodnych aspektów aktywności struktur terytorialnych USA i Kanady oraz ich wpływu na federalizm. Warto zwrócić uwagę na artykuł amerykańskiego politologa czeskiego pochodzenia Ivo D. Duchacka *The International Dimension of Subnational Self-Government* opublikowany w 1984 r. [Duchacek 1984: 5–31], który uznaje się za prekursorski dla zakorzenienia paradyplomacji w dyskursie akademickim. Obok I. D. Duchacka ramy teoretyczne badań nad paradyplomacją tworzyli w tym czasie m.in. Panayotis Soldatos [Soldatos 1990: 34–53], Hans J. Michelmann [Michelman 1990] i Earl H. Fry [Fry 1998]. Opisywano m.in. zjawisko aktywności zagranicznej regionów w kontekście ich dążenia do większej autonomii, graniczącej z samostanowieniem [np. *Perforated Sovereignties* 1988]. Ten federalistyczny wymiar badań nad paradyplomacją dominował do końca lat 90. XX wieku, składając się na „pierwszą falę” badań nad paradyplomacją albo „szkołę Duchacka” [Kuznetsov 2009].

„Druga fala” badań nad paradyplomacją dotyczyła Europy, gdzie obok federalizmu dodatkowymi polami eksploracji naukowej stały się integracja europejska i wielopoziomowe zarządzanie jako czynniki wspierające aktywność zagraniczną regionów, a także współpraca transgraniczna i euroregionalna [np. Perkmann 1999: 657–667; Perkmann 2003]. Termin zyskiwał coraz większą popularność w literaturze naukowej, choć wywoływał także kontrowersje i polemiki [Aquirre 1999: 185–209; Lecours 2002: 91–114].

W pierwszej dekadzie XXI wieku badania znacznie poszerzyły swój geograficzny zasięg, obejmując niemalże cały świat. Jak piszą Tianyang Liu i Yao Song, rozpoczął się „trzeci okres” badań nad paradyplomacją, obejmujący państwa niezachodnie [Liu, Song 2020: 3]. Wraz z pogłębiającym się dyskursem naukowym zrodziła się konieczność uzgodnienia i uporządkowania teorii oraz metodologii, a także przyjęcia powszechnie akceptowanych ram pojęciowych tego zjawiska, co ułatwiłoby np. badania porównawcze czy uogólnianie hipotez. Podejmowano próby konceptualizacji paradyplomacji i osadzenia jej w określonej perspektywie teoretycznej, widzianej przez pryzmat zmiany oglądu rzeczywistości międzynarodowej i teorii stosunków międzynarodowych, czynione np. przez Aleksandra S. Kuznetsova [Kuznetsov 2015] czy Jorge’a A. Schiavona [Schiavon 2019]. Paradyplomację można zdefiniować za Noé Cornagim jako zaangażowanie władz podmiotów subpaństwowych w stosunki międzynarodowe, przez budowanie kontaktów o charakterze formalnym i nieformalnym, zarówno stałych, jak i ad hoc, z zagranicznymi podmiotami publicznymi lub prywatnymi w celu realizacji interesów społeczno-ekonomicznych, kulturalnych i politycznych, a także każdy inny wymiar ich aktywności międzynarodowej realizowanej w ramach konstytucyjnych kompetencji [Cornago 1999: 40]. Panayotis Soldatos podkreśla, iż jest to bezpośrednia międzynarodowa aktywność aktorów subpaństwowych, wspierających, uzupełniających, poprawiających, powielających lub niekiedy kwestionujących dyplomację państwa [Soldatos 1990: 34–53].

Zatem paradyplomację należy rozumieć jako zdolność jednostek samorządu terytorialnego do politycznych interakcji przestrzennych, przekraczających granice państwa. Obejmuje ona każdy rodzaj aktywności zagranicznej, w tym współpracę: formalną i nieformalną, dwu- i wielostronną (sieciową), transgraniczną (zachodzącą na styku granic państwa) i międzyregionalną. Jest wyrazem wzrastającej roli regionów jako aktorów współczesnych stosunków międzynarodowych, zdolnych do aktywności międzynarodowej *sensu largo*. Mimo pewnego zakresu kontroli (prawnej i politycznej) ze strony władz państwowych, regiony dysponują określonym zakresem swobody, co pozwala traktować je jako odrębnych od państw (pozapaństwowych) uczestników stosunków międzynarodowych.

Paradyplomację należy analizować przez pryzmat tworzenia się nowych jakościowo relacji międzynarodowych, wielopoziomowości polityki zagranicznej współczesnego państwa oraz decentralizacji jego dyplomacji. Jest ona wyrazem zmiany tradycyjnego modelu stosunków międzynarodowych (z dominującą pozycją państwa), a dawny świat państwowo-centryczny zastąpiono współcześnie światem policentrycznym, na którego strukturę składają się setki tysięcy zróżnicowanych podmiotów pozapaństwowych [Rosenau 1989: 8]. Zdaniem Ivo D. Duchacka państwa to aktorzy wielogłosowi, co szczególnie widać w przypadku państw złożonych, a rozdzielenie suwerenności między federację i jej części składowe doprowadziło do wzrostu ich aktywności międzynarodowej [Duchacek 1984]. Natomiast Miguel Santos Neves nazywa państwo multi-aktorem, który podejmuje wielowymiarową aktywność międzynarodową, m.in. z udziałem podmiotów subpaństwowych [Neves

2010]. W konsekwencji stosunki międzynarodowe cechuje decentralizacja, żywołość, hybrydowość [Pietraś 2008] oraz wielopoziomowy proces dystrybucji władzy i powiązań między subsystemami międzynarodowymi, państwami oraz aktorami pozapaństwowymi „pozbawionymi suwerenności” [Rosenau 1990: 11].

Paradyplomacja polskich województw (utożsamianych z regionami, tj. wyodrębnionymi, najwyższymi jednostkami podziału terytorialnego państwa) jest wyrazem ich dostosowania do współczesnych wyzwań, w tym globalizacji i umiędzynarodowienia wielu sfer ich funkcjonowania, przenikania tego co międzynarodowe i wewnątrzpaństwowe, jest także istotnym przejawem ich samorządności. Obecność regionów w stosunkach międzynarodowych ułatwia budowanie bezpośrednich związków ponad granicami państw między aktorami usytuowanymi „poniżej państwa”, generując typ państwa „wpleczonego” w wielopoziomowe zarządzanie, co jest szczególnie widoczne w Unii Europejskiej.

GŁÓWNE KIERUNKI PARADYPLOMACJI

Celem nakreślenia perspektywy porównawczej warto wskazać podstawowe kierunki geograficzne aktywności polskich samorządów terytorialnych, w oparciu o wybrane badania ogólnopolskie.

Związek Miast Polskich (ZMP) w 2009 r. przeprowadził badania ankietowe, które wykazały ponad 4 tysiące partnerstw (w tym 220 na poziomie regionalnym) z 63 państw¹. Najwięcej umów zawarto z samorządami z Niemiec i Ukrainy, a następnie: Czech, Francji, Słowacji, Węgier, Litwy, Włoch, Rosji i Holandii. Natomiast na poziomie województw liderami były: Ukraina, Niemcy i Włochy [*Współpraca partnerska* 2009: 45].

W badaniach Instytutu Spraw Publicznych z 2012 r. obejmujących wszystkie samorządy terytorialne w Polsce 72% jednostek, które przesłały wypełnioną ankietę², deklarowało współpracę międzynarodową. Wymieniono łącznie 57 państw, a pierwszą dziesiątkę stanowiły: Niemcy, Ukraina, Francja, Litwa, Węgry, Słowacja, Włochy, Czechy, Rosja i Białoruś [Fuksiewicz, Łada, Wenerski 2012: 22–23].

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) w 2014 r. przeprowadził badania na próbie 64 wybranych jednostek³, które pokazały 629 relacji partnerskich, z czego 17 stanowiło średnią liczbę relacji dla urzędów marszałkowskich. Dotyczyły one 54 państw, a liderami pozostawały Niemcy, a po nich: Ukraina, Włochy, Francja, Rosja (określona jako kierunek „trudny politycznie”), Szwecja, Czechy, Litwa, Sło-

¹ W porównaniu z podobnymi badaniami ZMP z 2003 r. liczba partnerstw w ciągu 6 lat wzrosła prawie dwukrotnie, a na poziomie województw wzrosła ze 167 do wspomnianych 220.

² Na ponad 2,8 tysiąca jednostek samorządowych w Polsce uzyskano jedynie 326 wypełnionych ankiet: 155 z gmin wiejskich, 49 z powiatów, 109 z miast i 13 z województw.

³ Obejmujących 16 urzędów marszałkowskich, 16 byłych miast wojewódzkich, 16 miast średniej wielkości siedzib powiatów oraz 16 mniejszych jednostek samorządowych.

wacja i Białoruś [Skorupska, 2015: 35, 90]. Dwa lata później PISM pogłębił badania na poziomie samorządów regionalnych i okazało się, że wszystkie województwa miały zagranicznych partnerów, deklarując łącznie 289 relacji z 39 państwami. Najliczniejsze dotyczyły: Ukrainy (która po raz pierwszy została liderem zestawień) oraz Niemiec, Włoch, Francji, Rosji i Chin. 72% z nich były to relacje aktywne, tj. realizowane w ciągu ostatnich 2 lat, a nieaktywne dotyczyły głównie Rosji i Włoch [Skorupska 2016: 143–144].

W badaniu przeprowadzonym w 2016 r. na zlecenie Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego⁴ obejmującym samorzady 100 miast odnotowano kontakty z 33 państwami, a liderami pozostawały Niemcy, a następnie: Ukraina, Francja, Białoruś, ChRL, Czechy oraz Włochy ex aequo z Wielką Brytanią, Węgrami i Litwą (po 12 partnerstw) [Szewczak, Ganczar, Jaszczuk 2016: 10; Wieczorek, Szewczak 2018: 67]. Wreszcie z badań przeprowadzonych na przełomie 2020 i 2021 r.⁵ najczęściej wymienianymi kierunkami polskiej paradyplomacji były: Niemcy, Ukraina, Francja, Włochy oraz USA [Ksenicz 2023: 51–66].

Z powyższych przykładów wynika, że współpraca polskich samorządów obejmuje przede wszystkim: państwa europejskie (np. w 2014 r. 88% całej aktywności) [Skorupska 2015: 24], członków Unii Europejskiej i państwa sąsiedzkie (np. w 2016 r. odpowiednio 62% i 52% aktywności) [Skorupska 2016: 130]. Dla zdecydowanej większości samorządów obszar geograficzny to ważne kryterium doboru partnerów, a bliskość ich położenia jest naturalnym czynnikiem zachęcającym do współpracy.

KIERUNEK CHIŃSKI

W 2016 r. wśród kierunków paradyplomacji polskich samorządów spoza Europy po raz pierwszy pojawiły się Chiny (Chińska Republika Ludowa), zajmujące na poziomie województw 6. miejsce (14 relacji międzyregionalnych i wszystkie aktywne), a na poziomie miast 5. miejsce. Od tej pory Chiny są najczęściej wybieranym kierunkiem spośród wszystkich państw pozaeuropejskich.

W 2017 r. współpracę z chińskimi regionami deklarowało 13 polskich województw, a jedynie podlaskie, świętokrzyskie i wielkopolskie nie miały tam partnerów [Kamiński, Skorupska, Szczudlik 2019: 23]. W 2023 r. nie uległo to zmianie, nadal 13 województw ma nawiązane kontakty formalne (z podpisanym dokumentem regulującym współpracę), choć niektóre z nich nie są aktywne. Na przykład brakuje przejawów współpracy w ciągu ostatnich kilku lat województwa warmińsko-mazur-

⁴ Na temat analizy tych badań oraz zmian instytucjonalnych związanych z paradyplomacją w Polsce zob. [Ksenicz 2018].

⁵ Ich autor przeprowadził 11 pogłębionych wywiadów z wybranymi reprezentantami: samorządów terytorialnych, strony rządowej oraz ekspertami.

skiego z prowincją Heilongjiang, co było m.in. efektem pandemii Covid-19⁶. Liderem jest województwo mazowieckie, które jako jedyne ma dwóch partnerów chińskich: Szantung i Hebei (zob. tabela 1). Należy podkreślić, że dla niektórych województw jedyną sformalizowaną współpracą poza Europą (nie licząc azjatyckich regionów Rosji⁷) jest ta realizowana z Chińczykami – jest tak w przypadku województw: lubuskiego, łódzkiego, opolskiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego.

Geneza niektórych relacji sięga lat 90.⁸, a nawet lat 80. XX wieku⁹, jednak ich rozwój nastąpił wraz z akcesją Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. Wtedy wzrosło zainteresowanie Chin Europą Środkową, w tym Polską, a paradyplomacja była jednym z elementów intensyfikacji relacji chińsko-unijnych. Mielśmy do czynienia ze swoistą „ofensywą” dyplomatyczną Chin, m.in. Ambasada ChRL w Warszawie oraz Konsulat Generalny ChRL w Gdańsku promowały nawiązywanie kontaktów między jednostkami terytorialnymi obu państw. W efekcie większość partnerstw została zawarta z inicjatywy chińskiej, a strona polska chętnie w tym uczestniczyła.

Warto dodać, że brak umów partnerskich nie zawsze oznacza brak aktywności. Jest tak w przypadku np. województwa świętokrzyskiego i jego nieformalnych kontaktów z prowincjami Hunan, Henan i Liaoning. O wadze, jaką przywiązuje się do tego kierunku, świadczy fragment uchwały o priorytetach współpracy zagranicznej województwa: „Należy tu rozważyć nawiązanie współpracy z silnymi gospodarczo i dynamicznie rozwijającymi się regionami z państw Azji, m.in. Chińskiej Republiki Ludowej” [Uchwała Nr XLI/731/10].

Część samorządów, obok kontaktów formalnych, realizowała lub realizuje również te nieformalne, np. województwa małopolskie i łódzkie z prowincją Zhejiang. Podobnie od 2010 r. województwo śląskie współpracuje z prowincją Shanxi, kiedy zorganizowano Forum Gospodarcze Śląsko-Chińskie w Ambasadzie RP w Pekinie. W ramach Światowej Wystawy EXPO w Szanghaju w polskim pawilonie samorząd województwa zorganizował Dni Śląskie, a w zaprzyjaźnionej prowincji Liaoning kilkakrotnie odbywały się Dni Kultury Polskiej.

⁶ Z drugiej strony uwzględniając fakt, że początek pandemii miał miejsce w Chinach, samorządy dzieliły się doświadczeniami w zakresie jej zwalczania, np. w kwietniu 2020 r. województwo małopolskie zorganizowało konferencję online z prowincją Jiangsu. Strona chińska przesyłała do Polski również środki ochrony osobistej, np. Henan dla województwa lubelskiego, a Guangdong dla zachodniopomorskiego.

⁷ Po agresji Rosji na Ukrainę w 2022 r. większość polskich samorządów zawiesiła lub zerwała współpracę z Rosją (często także z Białorusią), traktując to jako symboliczny wyraz solidarności z walczącą Ukrainą. Na poziomie województw uczyniły tak m.in. sejmiki województw: warmińsko-mazurskiego, mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego, pomorskiego, zachodniopomorskiego, dolnośląskiego i lubelskiego.

⁸ Np. umowa województwa krakowskiego z prowincją Jiangsu (z 1997 r.) jest kontynuowana przez województwo małopolskie, podobnie jak województwa szczecińskiego z Guangdong (z 1998 r.) przez zachodniopomorskie.

⁹ Jedną z najstarszych polsko-chińskich umów partnerskich jest ta zawarta przez województwo gdańskie z Szanghajem w 1985 r.

Tabela 1. Polsko-chińskie partnerstwa regionalne

Dolnośląskie	Anhui (umowa z 2017 r.)
Kujawsko-pomorskie	Hubei (list intencyjny z 2007 r., umowa z 2011 r.)
Lubelskie	Henan (protokoły uzgodnień z 2005 r., 2007 r., 2008 r., umowa z 2018 r.)
Lubuskie	Hajnan (list intencyjny z 2005 r., umowa z 2006 r.)
Łódzkie	Syczuan (memorandum o współpracy z 2015 r.)
Małopolskie	Jiangsu (deklaracja współpracy z 2004 r.)
Mazowieckie	Szantung (umowa z 2015 r.), Hebei (umowa z 2016 r.)
Opolskie	Fujian (umowa z 2012 r.)
Podkarpackie	Kuangsi-Czuang (list intencyjny z 2012 r.)
Podlaskie	–
Pomorskie	Szanghaj (umowa z 2005 r.)
Śląskie	Liaoning (umowa z 2012 r.)
Świętokrzyskie	–
Warmińsko-mazurskie	Heilongjiang (protokół uzgodnień z 2005 r.)
Wielkopolskie	–
Zachodniopomorskie	Guangdong (umowa z 2001 r.)

Źródło: badania własne.

POZOSTAŁE KIERUNKI SPOZA EUROPY I PRZYKŁADY DZIAŁAŃ

Uwzględniając jedynie relacje sformalizowane, czyli zachodzące na podstawie zawartych umów (listów intencyjnych, memorandumów, protokołów uzgodnień) oprócz Chin, aktualnie 14 polskich województw bardziej lub mniej intensywnie współpracuje z takimi państwami, jak (zob. tabela 2):

- Gruzja (dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, małopolskie, śląskie),
- USA (lubelskie, mazowieckie, śląskie),
- Kazachstan (kujawsko-pomorskie, mazowieckie, wielkopolskie),
- Indie (małopolskie, podkarpackie),
- Brazylia (śląskie, dolnośląskie),
- Indonezja (kujawsko-pomorskie),
- Irak (małopolskie),
- Republika Południowej Afryki (pomorskie),
- Turcja (pomorskie),
- Korea Południowa (wielkopolskie),
- Japonia (śląskie).

Województwa świętokrzyskie i podlaskie nie mają zawartych umów z partnerami spoza Europy, co jednak nie oznacza braku aktywności, świętokrzyskie bowiem nawiązało kontakty z 3 regionami chińskimi (o czym była już mowa), a podlaskie z chińskim Jilin. Na otwartość świętokrzyskiego na współpracę z „regionami w krajach pozaeuropejskich” wskazuje wspomniana uchwała o priorytetach współpracy zagranicznej, w której wymienia się takie państwa, jak: USA, Kanada, Chiny, Japonia i Indie [Uchwała Nr XLI/731/10].

Warto zauważyć, że część porozumień o współpracy jest zawierana na czas określony, najczęściej na 3 lub 5 lat. Po upływie tego terminu albo strony nie decydują się na ich przedłużenie, albo mimo chęci przedłużenia ostatecznie do niego nie dochodzi i tym samym umowy wygasają. Taka sytuacja miała miejsce np. w przypadku kooperacji Wielkopolski ze stanem Karnataka (Indie, list intencyjny z 2016 r.), regionem Huila (Angola, list intencyjny z 2018 r.) oraz z brazylijskim stanem Parana (umowa z 2010 r.) i miastem San Paulo (umowa z 2012 r.).

Od ponad 20 lat województwo wielkopolskie współpracuje z prowincją Chuncheongnam-do z Korei Południowej (umowa z 2002 r.) i jest to jedyne polsko-koreańskie partnerstwo regionalne. I tak, w trakcie wizyty gubernatora prowincji w Poznaniu w 2019 r. wiodącymi tematami rozmów była współpraca w sferze nowoczesnych technologii oraz w zakresie polityki społecznej, głównie polityki senioralnej i prorodzinnej. Kooperacja dotyczy także rolnictwa, a przedstawiciele Chuncheongnam-do brali udział w targach „Smaki Regionów” w Poznaniu. Natomiast współpraca Wielkopolski z Obwodem Turkiestańskim z Kazachstanu zachodzi na podstawie umowy z 2003 r., a np. w 2021 r. samorząd województwa przy współpracy z Wielkopolskim Funduszem Rozwoju i Ambasadą Republiki Kazachstanu w RP zorganizował konferencję „Doing business in Kazakhstan”, promującą współpracę gospodarczą z tym państwem. Podobny gospodarczy cel przyświecał wizycie minister rolnictwa i zasobów wodnych Kurdystanu¹⁰ w 2020 r. na targach branży spożywczej „Polagra Premiery” w Poznaniu.

Województwo dolnośląskie współpracuje m.in. z Autonomiczną Republiką Adżarii w Gruzji¹¹ na podstawie umowy podpisanej w 2016 r. Do jej głównych dziedzin należy: turystyka (m.in. udział w targach branżowych organizowanych w regionie partnera, organizacja press i media tour dla polskich i gruzińskich dziennikarzy i touroperatorów), gospodarka (m.in. organizacja wzajemnych misji ekonomicznych, zapoznanie strony gruzińskiej z wymogami UE w zakresie standardów produkcji i eksportu żywności, transfer polskiego know-how w dziedzinie rolnictwa), nauka (czego efektem jest współpraca pomiędzy Uniwersytetem Wrocławskim i Uniwersytetem Państwowym z Batumi) oraz wymiana doświadczeń w zakresie funkcjonowania samorządów terytorialnych (np. organizacja staży w administracji regionu partnerskiego). Współpraca zainicjowana na szczelbu wojewódzkim rozszerzyła się na samorządy lokalne, np. Wrocław zawarł umowę partnerską z Batumi, a Milicz z Kobuleti.

Z inicjatywy Polonii mieszkającej w Brazylii w 2006 r. województwo dolnośląskie podpisało list intencyjny ze stanem Parana¹². Jego sygnatariusze deklarują współpracę w zakresie: „1. Rozwoju i wsparcia kontaktów w sferze kultury, edukacji, zdrowia, eksportu, turystyki i handlu. 2. Wsparcia wszelkich wzajemnych inicjatyw

¹⁰ Warto dodać, że region Kurdystanu podpisał w 2011 r. deklarację współpracy z województwem małopolskim.

¹¹ Jej partnerami są także województwa małopolskie i śląskie.

¹² Z tym regionem Brazylii w 2023 r. podpisało porozumienie województwo śląskie.

w zakresie handlu. 3. Zacieśnienia relacji z Polską, szczególnie z regionem Dolnego Śląska oraz z obywatelami brazylijskimi polskiego pochodzenia” [List intencyjny, Kurytyba 08 marca 2006 r.]. W kolejnych latach zrealizowano kilka wizyt roboczych, np. w 2009 r. na Dolnym Śląsku przebywała 25-osobowa grupa Polonii, przedstawiciele biznesu oraz zrealizowano staż dla jednego pracownika z administracji Parany. Z ciekawszych inicjatyw na innych kierunkach, w 2018 r. Urząd Marszałkowski i Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej zorganizowały we Wrocławiu seminarium „Africa a variety of possibilities”, z udziałem izb gospodarczych, przedsiębiorców i ekspertów zainteresowanych rynkiem afrykańskim. W tym samym roku marszałek województwa gościł delegację z wietnamskiej prowincji Thai Ngyen, a rok później Wietnam odwiedziła dolnośląska misja gospodarcza. Natomiast w 2020 r. w Urzędzie Marszałkowskim w trakcie spotkania z przedstawicielami społeczności koreańskiej omawiano inicjatywę utworzenia we Wrocławiu centrum współpracy polsko-koreańskiej (Korean House)¹³.

Województwo kujawsko-pomorskie realizuje od 2007 r. umowę partnerską z Obwodem Zachodnio-Kazachstańskim (Kazachstan), a jednym z jej efektów była misja gospodarcza w Kazachstanie w 2010 r., współorganizowana przez Polsko-Kazachstańską Izbę Handlowo-Przemysłową. Samorząd województwa zawarł także listy intencyjne w 2014 r. z Imeretią (Gruzja)¹⁴, a w 2019 r. z prowincją Nusa Tenggara Barat (Indonezja). Ze stroną gruzińską zrealizowano do tej pory np. pobyt wakacyjny dzieci w Polsce oraz działania promujące handel pomiędzy firmami z obu regionów, np. przez udział polskich przedsiębiorców w Międzynarodowym Forum Biznesowym w stolicy Imeretii – Kutaisi. Przełożyło się to także na niższy szczebel samorządu, np. gmina Łysomice podpisała umowę partnerską z gruzińskim Baghdati. Kontakty z Indonezją zapoczątkowano w 2018 r. wizytą ambasadora tego kraju oraz delegacji z Nusa Tenggara Barat w Toruniu. W efekcie studia na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika rozpoczęła grupa młodzieży z tej prowincji, a w 2019 r. zorganizowano Dzień Indonezji w województwie kujawsko-pomorskim.

Z innych pozaeuropejskich inicjatyw, w 2019 r. delegacja województwa brała udział w II Forum Regionów Polska-Japonia w Tokio, które zgromadziło ponad 120 przedstawicieli japońskich firm, instytucji okołobiznesowych, miast i prefektur¹⁵. Warto także wspomnieć o kontaktach województwa z amerykańskim stanem Teksas, zainicjowanych w 2011 r. przez tamtejszą Polonię. W 2022 r. zorganizowano misję gospodarczą województwa do USA, a rok później z rewizytą do Polski przybyli przedstawiciele samorządów miast Collage Station i Bryan oraz środowisk eksper-

¹³ Był to również wyraz podziękowania Koreańczykom za przekazanie pogotowiu ratunkowemu we Wrocławiu środków ochrony osobistej w trakcie pandemii Covid-19.

¹⁴ Z tym regionem kontakty nawiązało także województwo wielkopolskie, a w 2020 r. przygotowano nawet list intencyjny o współpracy, lecz z powodu pandemii odłożono jego podpisanie.

¹⁵ Jeśli chodzi o kierunek japoński paradyplomacji polskich województw, należy odnotować podpisanie 31 sierpnia 2023 r. Memorandum o współpracy i rozwoju przyjaznych stosunków pomiędzy Województwem Śląskim a Prefekturą Gifu.

kich i naukowych z Uniwersytetu A&M w Teksasie. Rozmawiano o zacieśnieniu współpracy międzyregionalnej w sektorze rolnym, służby zdrowia oraz nauki.

Na kierunku amerykańskim aż trzy polskie województwa mają podpisane listy intencyjne o współpracy ze stanem Nevada: lubelskie (2015 r.), śląskie (2016 r. i 2022 r.) i mazowieckie (2018 r.). W przypadku lubelskiego, we współpracy z Biurem Gubernatora Nevady ds. rozwoju gospodarczego, zrealizowano dotychczas kilka edycji programu „NLAB Lubelskie – Nevada Acceleration Bridge”. W jego ramach wyłoniono kilkadziesiąt polskich firm, których przedstawiciele pojechali do USA, zbierając doświadczenia z zakresu rozwoju start-upów, innowacji i nowych technologii. Współpraca z Nevadą rozwija się również w dziedzinie sportu, np. reprezentacja województwa w piłce nożnej chłopców brała kilkakrotnie udział w turnieju piłki nożnej Las Vegas Mayor’s Cup.

Z innych, bardziej odległych i „egzotycznych” kierunków paradyplomacji warto przywołać porozumienie województwa pomorskiego z Prowincją Wschodnio-Przylądkową z Republiki Południowej Afryki z 2000 r. W uchwale Sejmiku nt. porozumienia czytamy, że „strony postanawiają popierać wzajemną współpracę oraz wymianę doświadczeń i informacji w zakresie m.in. wspólnych przedsięwzięć związanych z gospodarką morską, wynikających z podobnego charakteru obu regionów” [Uchwała Nr 203/XVI/2000]. Morski charakter obu regionów oraz powiązania kooperacyjne ich przemysłu okrętowego to czynniki, które odgrywają istotną rolę w rozwoju regionalnym i sprzyjają tej współpracy. Aktywne są relacje pomorskich uczelni, tj. Uniwersytetu Gdańskiego i University of Cape Town oraz Politechniki Gdańskiej i Durban University of Technology. Województwo kooperowało także z regionami w Korei, w oparciu o „plany współpracy” z Jeollanam-do na lata 2017–2018 i Gyoengsangnam-do na lata 2017–2020. W okresie pandemii Covid-19 wspólne działania ograniczyły się do kilku spotkań online przedstawicieli administracji regionalnych, jednak obecnie kontakty są odnawiane.

Województwo małopolskie w 2005 r. podpisało deklarację o współpracy ze Stanem Andhra Pradesh (Indie)¹⁶, kładąc główny nacisk na przedsięwzięcia gospodarcze w sektorze zaawansowanych technologii, usług IT oraz outsourcingu. Obejmuje ona m.in. współpracę przy zakładaniu parku technologicznego w Małopolsce, rozwój badań i wymiany informacji w bio- i nanotechnologii oraz kontaktów naukowych pomiędzy uczelniami. Samorząd województwa zorganizował w latach 2005, 2006 i 2009 misje gospodarcze do Indii. W efekcie w Małopolsce zainwestowało kilka indyjskich firm, a w Indiach jedna z firm małopolskich. W 2005 r. miały miejsce Polsko-Indyjskie Warsztaty IT w Krakowie, a w 2010 r. delegacja z województwa wzięła udział w Polsko-Indyjskim Forum Inwestycyjnym w Bangalore, organizowanym przy okazji oficjalnej wizyty Premiera RP w Indiach. W 2015 r. odbyło się w Krakowie I Forum IT Polska – Indie współorganizowane przez samorząd

¹⁶ Z innym indyjskim stanem Bengal Zachodni współpracowało na podstawie umowy województwo śląskie, ale wygasła ona w 2023 r.

województwa, Radę Biznesu Polska – Indie i Akademię Górniczo-Hutniczą, przy wsparciu Ambasady Indii w Warszawie.

W ramach kontaktów zagranicznych przedstawiciele samorządów spotykają się z dyplomatami wielu państw. Można postawić tezę, że przyjmowanie przedstawicieli korpusu dyplomatycznego jest bardzo popularnym przejawem dyplomacji samorządowej¹⁷ i dotyczy ona wszystkich województw. Ułatwia to polskie MSZ, współorganizując wizyty w województwach członków korpusu dyplomatycznego akredytowanych w Polsce, np. w 2018 r. w ramach jednej wizyty 70 dyplomatów z 30 państw odwiedziło województwo kujawsko-pomorskie. Tego typu przedsięwzięcia służą promocji walorów ekonomicznych, kulturalnych, turystycznych i naukowych polskich regionów oraz nawiązywaniu partnerstw międzyregionalnych.

W 2019 r. województwo kujawsko-pomorskie gościło ponad 40 dyplomatów oraz współorganizowało 83 wydarzenia z udziałem przedstawicieli 57 państw [*Raport o stanie województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 roku*]. Niekiedy wizyta przedstawiciela dyplomatycznego jest związana z udziałem jego państwa w imprezie kulturalnej czy gospodarczej organizowanej w województwie, a spotkanie z jego władzami jest ważnym z jej punktów. I tak, polsko-egipskie seminarium gospodarcze w 2017 r. zostało zorganizowane przez samorząd województwa mazowieckiego, przy okazji wizyty w Polsce ministra handlu i przemysłu Egiptu. Natomiast w 2018 r. uczestnikami Forum Gospodarczego w Poznaniu była kilkunastoosobowa grupa przedsiębiorców z prowincji Huila z Angoli, której przewodniczył ambasador Republiki Angoli w RP. Przełożyło się to na nawiązanie kontaktów międzyregionalnych¹⁸ oraz podpisano list intencyjny wspierający współpracę między Wielkopolską a Huila, a w cały proces była zaangażowana Ambasada RP w Luandzie. Z najnowszych przykładów w 2023 r. województwo lubuskie odwiedził szef misji dyplomatycznej Nigerii, a lubelskie – ambasadorowie Kanady, Panamy, Rwandy i Izraela.

Spotkania przedstawicieli samorządów z dyplomatami są wyrazem politycznego wsparcia ze strony władz regionalnych dla procesu umiędzynarodowienia miejscowych firm, np. poszukiwania kooperantów za granicą czy ściągnięcia inwestorów. Potwierdza to m.in. uchwała sejmiku województwa dolnośląskiego o priorytetach współpracy zagranicznej, według której „kontakty z partnerami z krajów pozaeuropejskich” są traktowane „jako element wspierający internacjonalizację przedsiębiorstw i rozwój gospodarczy regionu”. Samorząd województwa tworzy „przyjazny klimat i warunki dla eksportu oraz inwestycji zagranicznych dolnośląskich przedsiębiorstw”, bierze czynny udział w „określaniu kierunków działania przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych” oraz „stymuluje umiędzynarodowienie regionalnych firm” [Uchwała Nr XLII/660/09]. Ponadto niektóre państwa ze względu na złożone

¹⁷ Rozumianej jako umiejętność promocji jednostek samorządu terytorialnego (gminy, regionu) zarówno w Polsce, jak i za granicą, przy wsparciu sieci placówek dyplomatycznych i konsularnych [zob. Biedrzyńska-Sudoł 2016].

¹⁸ Nawiązały je (bez podpisywania umów) województwo podlaskie i prowincja Huambo, pomorskie i Namibe oraz lubelskie i Uige.

uwarunkowania geopolityczne, nawet w relacjach biznesowych, oczekują wsparcia politycznego. Widoczne jest to np. w kontaktach z Chinami, gdzie zazwyczaj w ramach wizyty gospodarczej jej ważnym punktem są spotkania z przedstawicielami władz (lokalnych i regionalnych), a zaangażowanie np. marszałka województwa podnosi rangę relacji i uwiarygodnia partnerów biznesowych.

Popularność danego kierunku paradyplomacji może być wynikiem wzrostu jego znaczenia w polskiej polityce zagranicznej. Wzmoczona akcja dyplomatyczna, w tym intensyfikacja międzypaństwowych wizyt, także najwyższego szczebla, jest okazją do inicjowania kontaktów paradyplomatycznych. I tak, przy okazji oficjalnej wizyty prezydenta Indonezji w Polsce w 2013 r., na prośbę strony indonezyjskiej, kontakty nawiązały województwo śląskie i region Południowy Kalimantan.

Warto dodać, że obok relacji dwustronnych istotnym forum dyskusji i współpracy międzyregionalnej są także międzynarodowe stowarzyszenia. I tak, województwa dolnośląskie i kujawsko-pomorskie są członkami ALDA (*European Association for Local Democracy*), organizacji zorientowanej na wzmocnienie i rozwój demokracji lokalnej, w której zasiadają m.in. przedstawiciele państw z Afryki Północnej.

Tabela 2. Państwa (i regiony) pozaeuropejskie, z których jednostkami terytorialnymi województwa mają podpisane dokumenty o współpracy

Dolnośląskie	Chiny, Gruzja (Adżaria), Brazylia (Parana)
Kujawsko-pomorskie	Chiny, Gruzja (Imeretia), Kazachstan (Obwód Zachodnio-Kazachstański), Indonezja (Nusa Tenggara Barat)
Lubelskie	Chiny, USA (Nevada)
Lubuskie	Chiny
Łódzkie	Chiny
Małopolskie	Chiny, Gruzja (Adżaria), Indie (Andhra Pradesh), Irak (Kurdystan)
Mazowieckie	Chiny, Kazachstan (Obwód Akmoliński), USA (Nevada)
Opolskie	Chiny
Podkarpackie	Chiny, Indie (Gudżarat)
Podlaskie	–
Pomorskie	Chiny, RPA (Prowincja Wschodnio-Przylądkowa), Turcja (Trabzon)
Śląskie	Chiny, Gruzja (Adżaria), USA (Nevada), Brazylia (Parana), Japonia (Gifu)
Świętokrzyskie	–
Warmińsko-mazurskie	Chiny
Wielkopolskie	Korea (Chungcheongnam-do), Kazachstan (Obwód Turkiestański)
Zachodniopomorskie	Chiny

Źródło: badania własne.

ZAKOŃCZENIE

Paradyplomacja w jej różnorodnych przejawach jest jednym z elementów kreowania rozwoju społeczno-gospodarczego w wymiarze regionalnym. Siła ekonomiczna regionów wynika obecnie nie tylko z ich potencjału wewnętrznego, ale

również z powiązań międzynarodowych, stymulowanych przez świadome działania ich władz. Dotyczą one głównie takich sfer, jak: gospodarka, kultura, sport i turystyka, współpraca szkół i wymiana młodzieży, a przede wszystkim dzielenie się doświadczeniami i dobrymi praktykami w zakresie funkcjonowania samorządów. Przez wykorzystanie wiedzy na temat potencjału miejscowych firm, uczelni czy instytucji kultury, samorząd regionalny stwarza warunki ułatwiające kontakty zagraniczne. Paradyplomacja jest zatem ważnym narzędziem polityki regionalnej, budowania konkurencyjności krajowej i międzynarodowej oraz promocji regionu, jego firm, instytucji, uczelni i samego samorządu terytorialnego.

Kierunki paradyplomacji mogą wynikać z politycznych trendów, a nawet swoistej „mody” wykreowanej przez dyplomację. Oficjalna wizyta głowy państwa, ministra czy ambasadora w regionie może stanowić impuls dla nawiązywania kontaktów międzyregionalnych. W zakresie inicjowania współpracy widoczna jest także aktywność Polonii, szczególnie tej zamieszkującej USA, Kazachstan i Brazylię. W paradyplomacji (podobnie jak w dyplomacji) należy podkreślić rolę kontaktów osobistych, nie tylko w inicjowaniu współpracy, ale przede wszystkim woli jej kontynuowania, szczególnie po zmianie władzy wynikającej z procesu wyborczego.

W podejściu samorządów do partnerów z innych kontynentów można zauważyć pewną ostrożność, która wyraża się m.in. podpisaniem listów intencyjnych, memorandów, protokołów uzgodnień, a nie umów partnerskich, a jeśli już umów – to czasowych. W przypadku partnerstw pozaeuropejskich istotnym czynnikiem wpływającym na współpracę jest dystans geograficzny, zwiększający koszty bezpośrednich kontaktów. Kooperacja realizowana z bliżej położonymi regionami jest zazwyczaj bardziej intensywna. Ponadto długość trwania partnerstwa przekłada się na lepsze poznanie i zaufanie, a w konsekwencji może determinować jakość współpracy.

Podsumowując, wszystkie samorządy wojewódzkie realizują różnorodne formy paradyplomacji z partnerami geograficznie odległymi, spoza kontynentu europejskiego. Zdecydowana większość z nich ma podpisane stosowne dokumenty regulujące współpracę, która dotyczy: Chin (13 umów międzyregionalnych), Gruzji (4 umowy), USA i Kazachstanu (po 3 umowy), Indii i Brazylii (po 2 umowy) oraz Indonezji, Iraku, RPA, Turcji, Korei Południowej i Japonii (po 1 umowie).

BIBLIOGRAFIA

- Aquirre, I. 1999. *Making Sense of Paradiplomacy? An Intertextual Enquiry about a Concept in Search of a Definition*, „Regional & Federal Studies” vol. 9, nr 1, ss. 185–209. DOI: <https://doi.org/10.1080/13597569908421078>.
- Biedrzyńska-Sudoł, M. 2016. *Dyplomacja samorządowa jako innowacyjny instrument zarządzania regionem*, „Świat Idei i Polityki”, nr 15, ss. 232–248. DOI: <https://doi.org/10.15804/siip201612>.
- Cornago, N. 1999. *Diplomacy and Paradiplomacy in the Redefinition of International Security: Dimensions of Conflict and Co-operation*, „Regional & Federal Studies”, t. 9, nr 1, ss. 40–57. DOI: <https://doi.org/10.1080/13597569908421070>.

- Duchacek, I.D. 1984. *The International Dimension of Subnational Self-Government*, „Publius. The Journal of Federalism” vol. 14 (4), ss. 5–31. DOI: <https://doi.org/10.2307/3330188>.
- Firmansyah, Z. 2022. *Paradiplomasi Antara Nusa Tenggara Barat Dengan Kujawsko-Pomorskie Polandia 2019–2021*, Skipsi, Universitas Islam Indonesia, <https://dspace.uui.ac.id/bitstream/handle/123456789/37477/17323073.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (dostęp: 10.09.2023).
- Fry, E.H. 1998. *The Expanding Role of State and Local Governments in U.S. Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations Press, New York.
- Fuksiewicz, A., Łada, A., Wenerski, Ł. 2012. *Współpraca zagraniczna polskich samorządów. Wnioski z badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- India-Poland Relations Political Relations*, Embassy of India, Warsaw, https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India_Poland_Relation_31_5_2016.pdf. (dostęp: 04.09.2023).
- Kamiński, T., Skorupska, A., Szczudlik, J. 2019. *The Subnational Dimension of EU-China Relations*, PISM, Warsaw.
- Ksenicz, I. 2018. *Współpraca międzynarodowa miast polskich – wokół raportu Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego*, „Samorząd Terytorialny”, nr 1–2, ss. 150–156. DOI: <https://doi.org/10.14746/pp.2023.28.2.4>.
- Ksenicz, I. 2023. *Polish Paradiplomacy. Current State and Perspectives*, „Przegląd Politologiczny” nr 2, ss. 51–66. DOI: <https://doi.org/10.14746/pp.2023.28.2.4>.
- Kuznetsov, A. S. 2009. *Paradiplomacy as the Domestic Source of Russian Foreign Policy*, Paper presented at the annual meeting of the ISA’s 50th Annual Convention „Exploring the Past, Anticipating the Future”, New York, http://citation.allacademic.com/meta/p311753_index.html (dostęp: 25.10.2023).
- Kuznetsov, A.S. 2015. *Theory and Practice of Paradiplomacy. Subnational Governments in International Affairs*, Routledge, New York.
- Lecours, A. 2002. *Paradiplomacy: Reflections on the Foreign Policy and International Relations of Regions*, „International Negotiation”, vol 7, nr 1, ss. 91–114. DOI: 10.1163/157180602401262456.
- List intencyjny, Kurytyba 08 marca 2006 r.*, https://umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/fundusze_europejskie/ZGR/porozumienia/list_-_Stan_Parana.pdf (dostęp: 14.09.2023).
- Liu, T., Song, Y. 2020. *Chinese Paradiplomacy: A Theoretical Review*, Literature Review – Original Research, SAGE Open, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244019899048> (dostęp: 17.10.2023). DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244019899048>.
- Malopolska w planach inwestycji firm z Indii*, <https://www.krn.pl/wiadomosci/malopolska-w-planach-inwestycji-firm-z-indii,130>. (dostęp: 10.08.2023).
- Michelmann, H.J. 1990. *Conclusion*, [w:] *Federalism and International Relations: The Role of Subnational Units*, H.J. Michelmann, P. Soldatos (red.), Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198274919.001.0001>.
- Minister Stanu indyjskiego MSZ z wizytą w Malopolsce*, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/bez-kategorii/minister-stanu-indyjskiego-msz-z-wizyta-w-malopolsce?size=size-normal> (dostęp: 07.08.2023).
- Modzelewski, W.T. 2019. *Dylematy w określaniu aktywności zagranicznej samorządów terytorialnych – kategoria paradyplomacji*, „Samorząd Terytorialny”, nr 3, ss. 15–29.
- Modzelewski, W.T. 2022. *Kierunek chiński w paradyplomacji polskich regionów i miast*, „Przegląd Politologiczny”, nr 1, ss. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.14746/pp.2022.27.1.1>.
- Neves, M.S. 2010. *Paradiplomacy, Knowledge Regions and the Consolidation of Soft Power*, „JANUS.NET e-journal of International Relations”, vol. 1, nr 1, <https://www.redalyc.org/pdf/4135/413536166002.pdf> (dostęp: 10.06.2023).
- Odpowiedź na interpelację nr 27529 w sprawie działalności Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Angoli w zakresie współpracy gospodarczej i promocji polskiej gospodarki*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=B6YJN8> (dostęp: 05.09.2023).
- Ostrowski, B. *Współpraca samorządów Dolnego Śląska ze Wschodem. Raport z badań i rekomendacje*, https://www.kew.org.pl/wp-content/uploads/2020/12/KEW_OstrowskiBartlomiej_Wspolpraca_20201125.pdf (dostęp: 19.07.2023).

- Perforated Sovereignties and International Relations: Trans-Sovereign Contacts of Subnational Governments* (1988), I.D. Duchacek, D. Latouche, G. Stevenson (eds.), Greenwood Press, New York.
- Perkmann, M. 1999. *Building Governance Institutions Across European Border*, „Regional Studies”, vol. 33, nr 7, ss. 657–667. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343409950078693>.
- Perkmann, M. 2003. *The rise of the Euroregion. A Bird's Eye Perspective on European Cross-border Co-operation*, Lancaster.
- Pietraś, M. 2008. *Hybrydowość późnowestfalskiego ładu międzynarodowego*, [w:] *Późnowestfalski ład międzynarodowy*, M. Pietraś (red.), UMCS, Lublin.
- Posiedzenie Komisji Współpracy Międzynarodowej i Promocji*, <https://sejmik.kujawsko-pomorskie.pl/2884/posiedzenie-komisji-wspolpracy-miedzynarodowej-i-promocji-wojewodztwa-2-3-4-5> (dostęp: 11.09.2023).
- Prefektura Gifu (Japonia)*, <https://www.slaskie.pl/content/prefektura-gifu-japonia> (dostęp: 14.09.2023).
- Raport o stanie województwa kujawsko-pomorskiego w 2019 roku. Podsumowanie działalności Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego w 2019 roku*, https://www.kujawsko-pomorskie.pl/pliki/2020/wiadomosci/20200525_sesja/Prezentacja.pdf (dostęp: 22.08.2023).
- Rosenau, J.N. 1989. *Global Change and Theoretical Challenges: Towards a Postinteritorial Politics for the 1990s*, [w:] *Global Changes and Theoretical Challenges. Approaches to World Politics for the 1990s*, E.O. Czempel, J.N. Rosenau (eds.), Lexington Books, New York.
- Rosenau, J.N. 1990. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Princeton. DOI: <https://doi.org/10.1515/9780691188522>.
- Sasnal, P., Skorupska, A. 2019. *Współpraca samorządowa między Polską a państwami Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*, „Biuletyn PISM”, nr 169.
- Schiavon, J.A. 2019. *Comparative paradiplomacy*, Routledge, Nowy Jork. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351012317>.
- Skorupska, A. 2015. *Dyplomacja samorządowa. Efektywność i perspektywy rozwoju*, PISM, Warszawa.
- Skorupska, A. 2016. *Geograficzne kierunki międzynarodowej aktywności polskich województw*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 3, ss. 130–147.
- Skorupska, A., Znojek, B. 2017. *Wymiar samorządowy współpracy Polski z państwami Ameryki Łacińskiej*, „Biuletyn PISM”, nr 91.
- Soldatos, P. 1990. *An Explanatory Framework for the Study of Federal States as Foreign Policy Actors*, [w:] *Federalism and International Relations: The Role of Subnational Units*, H.J. Michelmann, P. Soldatos (eds.), Oxford: Clarendon Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198274919.003.0002>.
- Szewczak, M., Ganczar, M., Jaszczuk, P. 2016. *Raport badawczy na temat „Współpracy międzynarodowej miast polskich”*, „Badania i Raporty NIST”, nr 3.
- Uchwała Nr 203/XVI/2000 z dnia 31 stycznia 2000 r. w sprawie „Porozumienia o współpracy między Województwem Pomorskim, Rzeczpospolitą Polska a Prowincją Przyłądkową, Republika Południowej Afryki”.
- Uchwała Nr XLI/731/10 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27 września 2010 r. w sprawie przyjęcia „Priorytetów współpracy zagranicznej Województwa Świętokrzyskiego”.
- Uchwała Nr XLII/660/09 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie przyjęcia „Priorytetów współpracy zagranicznej Województwa Dolnośląskiego”.
- Wieczorek, I., Szewczak, M. 2018. *Współpraca międzynarodowa miast polskich. Doświadczenia JST*, NIST, Łódź.
- Wolfish, D., Smith, G. 2000. *Governance and Policy in a Multicentric World*, „Canadian Public Policy”, vol. 26, nr 2, ss. 551–572. DOI: <https://doi.org/10.2307/3552571>.
- Współpraca partnerska samorządów. Praktyczny przewodnik* (2009), K. Paczyńska, A. Stachowiak, A. Porawski, H. Leki (red.), Związek Miast Polskich, Poznań.

NON-EUROPEAN DIRECTIONS OF PARADIPLMACY OF POLISH VOIVODESHIPS

Abstract: The main purpose of this article is to present the directions of foreign activity (paradiplomacy) of Polish regional governments with partners from outside Europe. The first, theoretical part shows the essence of paradiplomacy, which is understood as the ability of local government units to conduct political interactions beyond country borders. The empirical part discusses the spatial directions of paradiplomacy of Polish local governments, Polish-Chinese regional partnerships and other partnerships from outside Europe. The hypothesis was verified that regional governments, in addition to European and neighbourhood cooperation, also cooperate with geographically distant partners from outside the European continent. The article uses methods typical of social sciences, including case studies and quantitative and qualitative analysis.

Keywords: paradiplomacy, partnership agreements, voivodeships, non-European regions

BIOGRAM

Wojciech Tomasz Modzelewski, dr hab. prof. UWM, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Zainteresowania badawcze: aktywność zagraniczna samorządów terytorialnych (paradyplomacja), współczesna polityka zagraniczna Polski, dyplomacja, bezpieczeństwo międzynarodowe. Kontakt e-mail: wojciech.modzelewski@uwm.edu.pl; strona internetowa: modzelewski.edu.pl